

PSIHOLOGIE SOCIALĂ

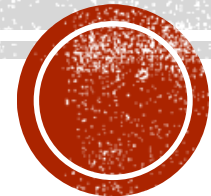
CURS

Prof.univ.dr. Alin GAVRELIUC

Departamentul de Psihologie

Facultatea de Sociologie și Psihologie

Universitatea de Vest din Timișoara

CONSTRUIREA SCENARIILOR SOCIALE: AUTOCONFIRMAREA PROFEȚIILOR

- **1. Istoria conceptului**
- **2. Aplicarea fenomenului autoconfirmării profeției**
- **3. Modelul teoretic al autoconfirmării profețiilor**
- **4. Scenarii perverse în grup: deindividualizarea**

1. ISTORIA CONCEPTULUI

- *"telepatie socială"*
- conceptul (*self-fulfilling prophecy*) a fost consacrat în câmpul disciplinei în urma volumului de referință al lui R.K. Merton: *Social Theory and Social Structure* (1949/1968)
- *tendința actorilor sociali rezultată în urma unei **definiri false a situației** de a se conforma prescripțiilor scenariului construit la nivelul imaginarului colectiv, validînd, astfel, noul înțeles atribuit acțiunilor și modelînd contextul conform determinantelor sale.*
- *logică socială perversă.*

1. ISTORIA CONCEPTULUI

- *Parabolă sociologică (R. K. Merton):*
  - *Last National Bank / Cartwright Millingville*
  - *perversitatea conflictelor sociale expresive (Coser, 1956/1982; 1968)*
  - *țapul ispășitor* („ungurul“, „evreul“, „țiganul“, „minerul“, „intelectualul“)
- Referința recentă: L. Jussim și Cr. Fleming în *Self Fulfilling Prophecies and the Maintenance of Social Stereotypes: The Role of Diadic Interactions and Social Forces* (1996).

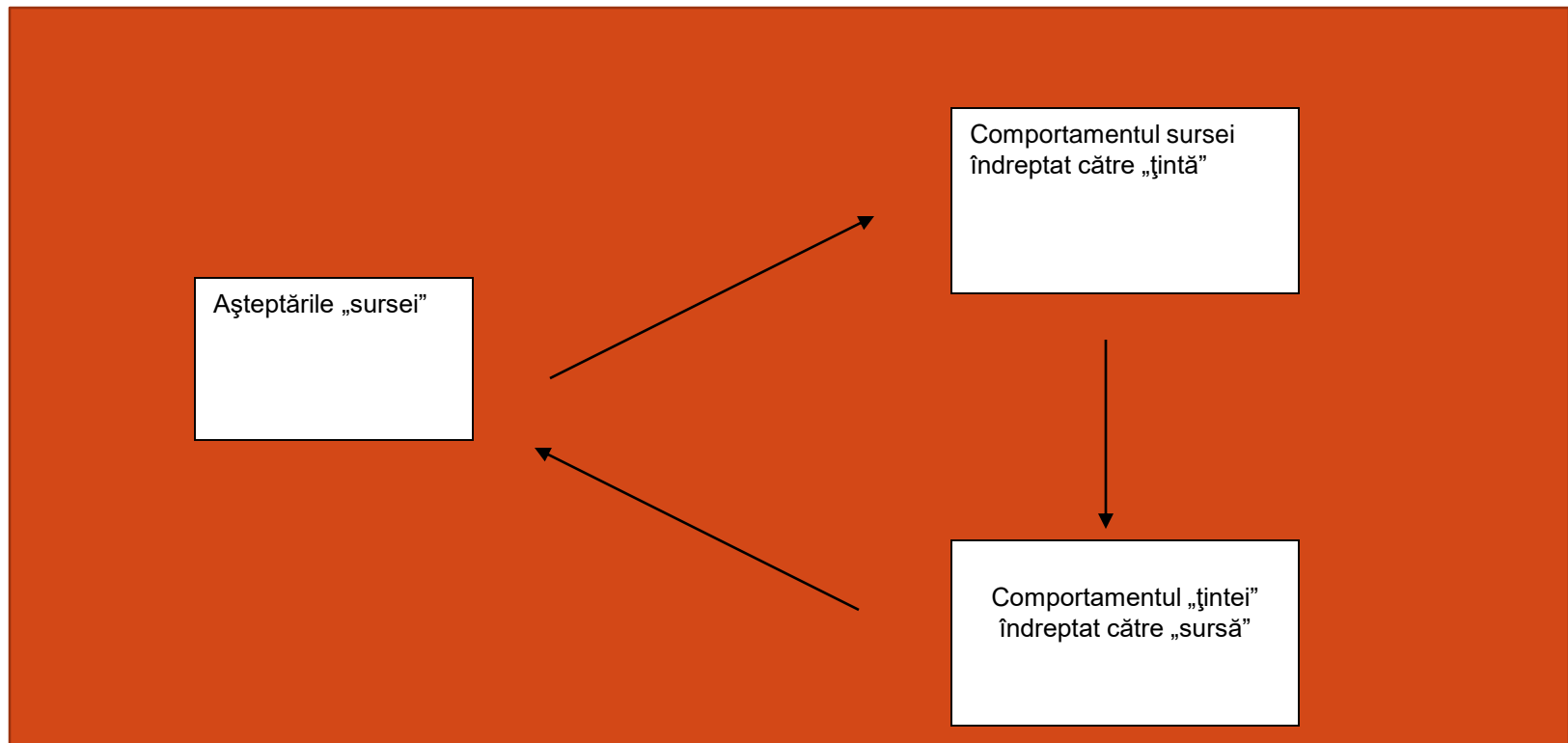
2. APLICAREA FENOMENULUI AUTOCONFIRMĂRII PROFEȚIEI

- — educația;
- — raporturile interetnice și interrasiale;
- — raporturile minoritate-majoritate.

FENOMENUL PYGMALION SAU EFECTUL OGLINDEI IDENTITARE

- (Rosenthal, Jacobson, 1968)
  - expectanțele generoase de rol îmbunătățesc nemijlocit performanța „celuilalt“ (QI – max. +30).

EFFECTUL PYGMALION

- E. Bahad și F. Bernieri (1991): așteptările inițiale ale profesorilor legate de elevii sau studenții cărora li se adresează modelează semnificativ expresivitatea lor discursivă și relațională.
- D. Jamieson (1990/2007): Influențele nu sunt însă doar într-o singură direcție — dinspre profesor către elev —, ci bilaterale.

EFFECTUL PYGMALION

- Sunt însă situații când așteptările reunite pentru performanță ale profesorului și elevului se întâmplă să nu se potențeze, ci să se inhibe reciproc. Când *mereu* se așteaptă performanța maximă de la elev, acesta înclină să dezvolte o atitudine anxioasă, căci imaginea eșecului potențial (fie el și minor) devine un factor perturbator important, deturnându-i atenția de la sarcina pe care o efectuează și diminuând pe termen mediu performanța sa globală (Zanna *et al.*, 1975).

RAPORTURILE INTERETNICE SAU INTERRASIALE

- *autoconfirmarea stereotipurilor*, al lui C. Word, M. Zanna și J. Cooper (1974), în care se *promovează inechitățile sociale pe baza prejudecăților etnice sau rasiale*.
- odată pornită, printr-un efect cumulativ, „profeția“ tinde să se autorealizeze (Jussim, Harber, 2005).

RAPORTURILE MINORITATE-MAJORITATE

- autoconfirmarea profețiilor = tendința de a diminua identitatea „celuilalt“ și de a menține *cu orice preț* structura socială și simbolică a unei societăți.
- P. Bourdieu (1970/1973, 1979, 1980/2007)=**capitalul simbolic moștenit se conservă într-o societate**, iar drumul prin viață al subiecților individuali sau colectivi se scurge pe albiile deja trasate, chiar dacă retorica statului democratic și a ideologilor proprii modernității politice nu le recunosc ca atare.

PIERRE BOURDIEU – CAPITALUL SIMBOLIC ȘI LOGICA HEGEMONICĂ

- *„Moștenitori“ fiind, ducem cu noi în lumea socială o logică implicită a conservării „a ceea ce este“, chiar dacă formal declarăm că „toți avem șanse egale în viață“ și că „schimbarea este înnoitoare și, deci, necesară“. Desigur, o astfel de logică va confirma stereotipurile sociale dominante. **Majoritatea definește o situație socială și impune hegemonic minorității ordinea lucrurilor existentă, astfel încât minoritatea și-o integrează ca „naturală“.** Pe această cale se perpetuează un echilibru social cel mai adesea strâmb și inechitabil.*

MAJORITĂȚILE MINORITARE

- Cazul României, însă, este exemplar și prin ceea ce am putea numi, într-o cheie paradoxală, *majoritățile marginale sau chiar majoritățile minoritare*. *Sociologic majoritare, acestea își asociază o marginalitate simbolică și socială, dobândind toate attributele specifice unei minorități sociale, în primul rând interiorizarea stării de victimă*. Trăim într-o Românie a *marginalilor*, întrucât săracii, femeile, minoritățile de vârstă (copiii, pensionarii), minoritățile etnice formează straturi sociale tot mai semnificative, majoritare în realitatea socială locală, care își dezvoltă o identitate segregațională și autarhică, orientată spre supraviețuire.

SINDROMUL DE CODEPENDENȚĂ - PAUL & JEAN MICHELSON (1993, *APUD* ANTOHI, 1999, 265–266)

- printr-o analogie cu **modelul psihiatric al codependenței**, internalizat de copiii proveniți din familii abuzive, în care mediul dement conduce la o *înlocuire a dezvoltării și evoluției cu strategiile de supraviețuire* —, *România ca societate disfuncțională* ne înfățișează o cale de abandon social consimțit, întărit de logica hegemonică a corpului comunitar mai larg. Această dezangajare individuală și colectivă este însoțită de o serie de simptome, precum:
  - — negarea evidențelor;
  - — condamnarea victimelor;
  - — tacticile și discursurile de acoperire;
  - — evacuarea responsabilității atât a victimelor, cât și a celor care victimizează;
  - — aprecierea victimizării arbitrare ca act de justiție;
  - — climatul general de anxietate și suspiciune;
  - — sentimentul de nesiguranță;
  - — mecanismele de autoiluzionare și raționalizarea care justifică orice oroare;
  - — refuzul realității;
  - — memoria selectivă, ceea ce transformă **victimizarea** într-o trăsătură comună a contextelor violente, fie ele publice sau private.
- În România se produce pe scară largă un **fenomen de instituționalizare a marginalității**.

MECANISMELE DE AUTOILUZIONARE LA NIVEL INTERPERSONAL

- D. Gilbert (1991) – Descartes vs Spinoza –
  - R. Descartes, care susținea că înțelegerea și încrederea sunt procese separate (mai întâi "cunoaștem" lumea, iar apoi, pe baza acestor informații primare, ajungem să "credem" în "ceea ce am aflat") vs. viziunea lui B. Spinoza, care afirma că **procesul înțelegerii a lumii cuprinde și încrederea în relevanța acestei înțelegeri** (ceea ce înseamnă că ne putem modifica ulterior "viziunea despre lume", dacă avem date care contrazic acea "înțelegere" prealabilă, dar pînă în acel moment înclinăm să "credem totul").
- G. Quattrone și A. Tversky (1984) - "studiu ce vizează aspectele psihologice și medicale ale atletismului" = starea de sănătate
  - (tipul de inimă 1 "bolnavă" vs 2 "sănătoasă" / vas cu apă foarte rece + efort fizic + informații că "inima 2 tolerează mai bine apa rece" vs "exercițiul fizic produce o diminuare a toleranței la apa rece) = dezvoltare conform scenariului din mintea subiecților (diferența = +/- 8-10 secunde) = **conservarea iluziei & mecanismele autoamăgirii**
- - similar - M. Lepper, D. Greene și R. Nisbett (1973) – pasiunea pentru desen = creativitate / recompensă = iluzia de libertate
- E. Deci, R. Koestner și R. Ryan (1999) – meta-analiză -128 de studii
  - **recompensele materiale au un efect negativ important asupra motivației intrinseci a subiecților implicați, îndeosebi cînd cei care realizează sarcina o fac în acord cu propria lor "vocație" și "chemare" = bias-ul supra-justificării**
- R. Wenzlaff și D. Wegner (2000) – **teoria proceselor ironice** – mecanism postreprimare.

3. MODELUL TEORETIC AL AUTOCONFIRMĂRII PROFEȚIILOR

- Mark Snyder și W.B. Swan jr. (1978, *apud* Chelcea, Radu, Ciupercă, 1999, p. 30) au pus în evidență caracterul circular al fenomenului și rolul de matrici formative comportamentale al schemelor cognitive în formarea așteptărilor față de „celălalt”.
- Definirea eronată a situației poate fi *involuntară*, printr-o evaluare deficientă a contextului, sau *deliberată*, generând o *manipulare socială*, prin obținerea unor beneficii din antrenarea scenariului.

MODELUL TEORETIC AL AUTOCONFIRMĂRII PROFEȚIILOR

- *Imaginea eronată despre o persoană conduce la autorealizarea profeției și la confirmare comportamentală.*
- M.Snyder, E. Tanke și E. Berscheid (1977):
  - Studenți ai Universității Minesota - sunt puși să dialogheze la telefon cu o tânără pe care nu o cunoșteau, dar căreia îi văd în prealabil fotografia.

MODELUL TEORETIC AL AUTOCONFIRMĂRII PROFEȚIILOR

- L. Jussim și S. Stevens (2016) au descris mecanismul autoconfirmării profețiilor în patru etape:
  - subiectul elaborează anumite expectanțe față de „celălalt“, observând acțiunile acestuia, și le interpretează pe baza trăsăturilor de personalitate pe care le-a „descoperit“ printr-un efect de confirmare perceptuală („ajungi să vezi ceea ce vrei să vezi“).
  - expectanțele încurajează noile comportamente ale partenerului de relație, care, la rândul lor, confirmă așteptările inițiale,
  - comportamentul „celuilalt“ este determinat de *angajarea implicită în rolul conturat* de inițiatorul relației,
  - în stadiul cel mai profund se ajunge pînă la *conversiune*, adică subiectul supus scenariului prescris trăiește o reală schimbare în imaginea sa de sine.

MODELUL TEORETIC AL AUTOCONFIRMĂRII PROFETEȚILOR

- perversitatea fenomenului autoîndeplinirii profeției se datorează și *contagiunii* pe care o răspîndește în cadrul relațiilor interpersonale.
- exemplu = studiul lui M. Snyder și W. Swann (1978)
  - tiparul comportamental agresiv achiziționat în diada anterioară se perpetuează în timp, vechea victimă fiind cea care inițiază acum autoconfirmarea profeției ce face o nouă victimă: „inocentul“ care devine și el agresiv.

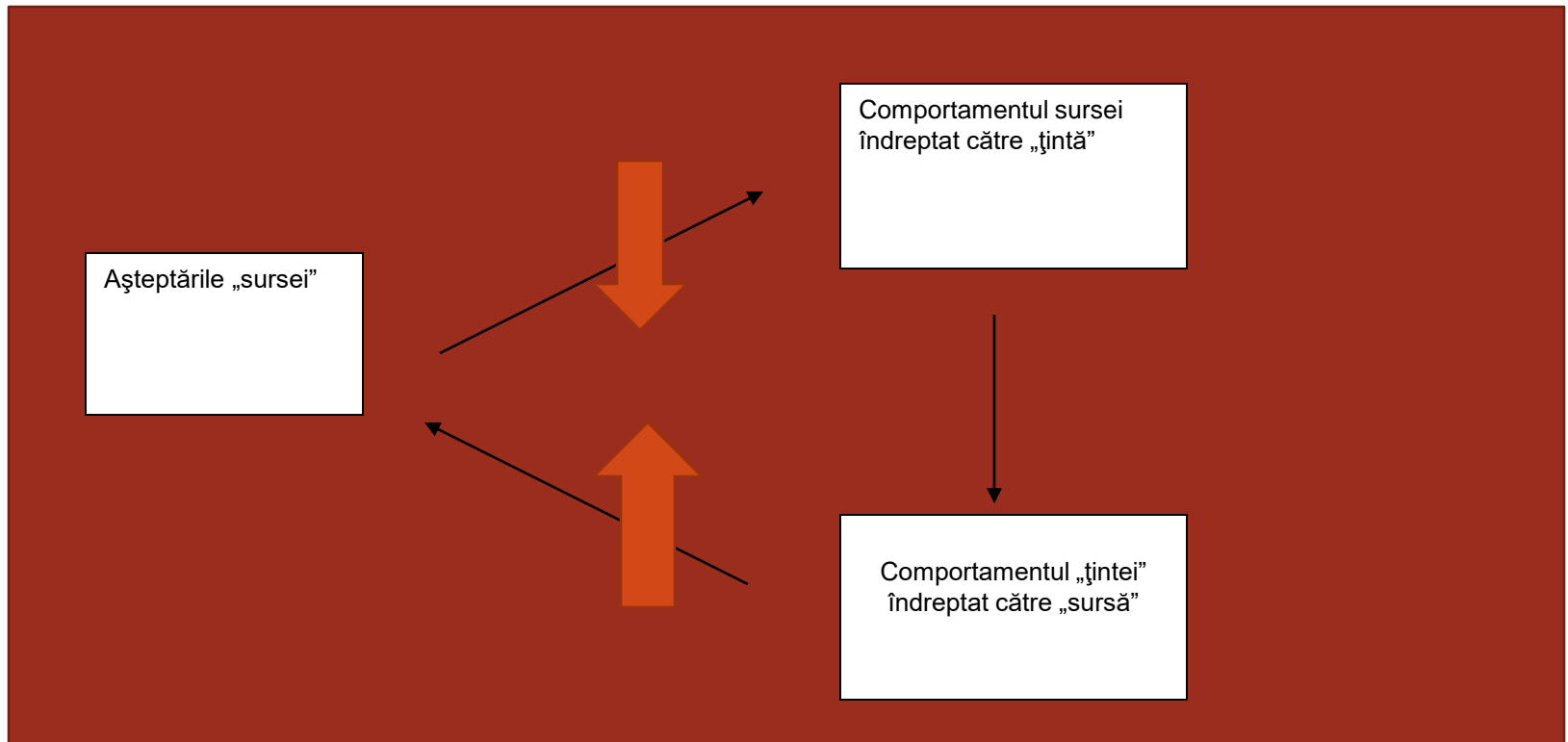
EFECTUL DE EXPERIMENTATOR: R. ROSENTHAL ȘI K. FODE (1963/1999)

- *experimentatorul poate să influențeze prin însăși prezența sa, prin prejudecățile sale, prin dorința nerostită de a i se confirma ipotezele, așadar prin așteptările sale, rezultatele experimentului printr-un fel de autoconfirmare mascată a profețiilor (adică a anticipării a ceea ce se va obține). / v. "reușita în viață".*

CUM AR PUTEA FI, ÎNSĂ, ÎNTRERUPT LANȚUL CONFIRMĂRII PROFEȚIEI?

- există două verigi care pot fi slăbite sau chiar întrerupte:

4. SCENARII PERVERSE ÎN GRUP: DEINDIVIDUALIZAREA

- *D = starea psihică a subiecților care consideră că nu mai pot fi identificați, datorită unor cauze de natură fizică (de exemplu, întunericul) sau de natură socială (de exemplu, starea de mulțime) (Chelcea, 1999/2008, p. 112).*
- Trăsătura principală a acestui *proces de diminuare a ființei* este **nonidentificabilitatea**, care determină o *trăire a pierderii identității*.

DEINDIVIDUALIZAREA

- Conceptul a fost preluat, prin opoziție, din gândirea lui C.G.Jung și reprezintă o noțiune contrapusă *procesului de individuație*.
- „Întrebuințez noțiunea de *individuație*, afirmă Jung, în sensul acelu proces care produce un *individ* psihologic, adică o unitate separată, indivizibilă, un *întreg* (...)“ capabil de „*a deveni propriul sine*“ (Jung 1939/1996, p. 404)
- Astfel, *deindividualizarea devine procesul de diminuare progresivă a individualității subiectului, adică de pierdere a capacităților sale de afirmare independentă, unitară și creatoare.*

FACTORII CARE PRODUC DEINDIVIDUALIZAREA:

- — anonimatul;
- — diminuarea conștiinței de sine.

ANONIMATUL:

L. Festinger, A. Pepitone și Th. Newcomb (1952): *subiecții sunt mai atrași de grupurile care le-au îngăduit în mai mare măsură deindividualizarea.*

J. Singer, C. Brush, S. Lublin, (1965) / pasaj din D.W. Lawrence „Amantul Doamnei Chatterley“ – standardul pornografiei (CSJ US).

DEINDIVIDUALIZAREA - FACTORI

- Philip Zimbardo - *The human choice: Individuation, reason and order versus deindividuation, impulse and chaos* (1970/2007)
- --- **anonimat** — apreciat ca factor central —, +:
- — activitatea în grup;
- — mărimea grupului;
- — iresponsabilizarea;
- — remodelarea perspectivei temporale, prin privilegierea prezentului, expulzarea trecutului și a viitorului din evaluarea de sine;
- — excitarea senzorială intensă (de exemplu, muzica hard);
- — implicarea nemediată în act;
- — inducerea unor stări de conștiință modificată (prin alcool, euforizante, droguri).

DEINDIVIDUALIZAREA - FACTORI

- comportamentele asociate sunt caracterizate prin:
  - — impulsivitate;
  - — trăiri afective paroxistice;
  - — iraționalitate;
  - — regresivitate;
  - — ignorarea stimulilor externi

DEINDIVIDUALIZAREA – PARADIGME EXPERIMENTALE

- P. Zimbardo – ”mașina abandonată” – New York / Palo Alto
- *Violența colectivă* – sinucideri cu ”galerie”.
- Elementele favorizante ale deindividualizării- L. Mann:
  - întunericul,
  - distanța mare dintre victimă și „galerie”,
  - căldura excesivă,
  - numărul mare al martorilor (de ordinul sutelor).

DEINDIVIDUALIZARE ȘI COMPORTAMENT PROSOCIAL

- „cazul Kitty Genovese“
  - caz real al unei femei ucise brutal în New York în martie 1964, într-un episod de violență extremă ce a durat 45 de minute, sub privirile a 38 de vecini-martori care, în dosul ferestrelor, au auzit strigătele victimei, dar nu au făcut nimic pentru a o ajuta.
  - Cu cât numărul ”spectatorilor” crește = scade șansa de a primi ajutor.

DEINDIVIDUALIZARE – PARADIGME EXPERIMENTALE

- P. Zimbardo – glugile Ku-Klux-Klan / șocuri electrice.
  - În condiția asigurării anonimatului, șocurile electrice erau foarte intense și prelungite, *indiferent de comportamentul generos sau dezagreabil al „victimei“*.
  - Diener *et al*, 1976 – Halloween
    - Variabila dependentă = numărul de bomboane pe care copiii le „furau“ după ce gazda se retrăgea în grabă.

DEINDIVIDUALIZAREA - FACTORI

- *diminuarea conștiinței de sine*
    - factorii situaționali din grup împiedică subiectul să fie focalizat asupra propriei sale interiorități.
    - D= / tranzitorie / neutră / poate fi instrumentalizată.
- (Vilanova et al., 2017)

